

iesniegts/Submitted: 25.04.2022

GRĀMATAS “QUO VADIS, RIETUMU PASAULE?” AUTORA ZBIGŅEVA STANKEVIČA PREZENTĀCIJAS UZRUNA LATVIJAS NACIONĀLAJĀ BIBLIOTĒKĀ 19.04.2022.

Zbigņevs Stankevičs
zbig1502@gmail.com

Atslēgvārdi: *Bernhards Velte, laikmetu maiņa, modernitātes laiks, progresa jēdziens, kalkulējošais prāts, kulta krīze*

Raksts ir grāmatas “Quo vadis, Rietumu pasaule? Bernharda Veltes pārsteidzošā analīze” autora Zbigņeva Stankeviča papildināta uzruna grāmatas atvēršanas svētkos, kas notika Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2022. gada 19. aprīlī. Raksta autors atklāj grāmatas iecerī un izcelsmī, akcentē laikmetu maiņas fenomenu un sīkāk analizē trīs modernitātes laiku raksturojošus jēdzienus un to ietekmi, kurus, pētot reliģijas problemātiku mūsdienu kontekstā, ir izcēlis vācu filozofs un teologs Bernhards Velte. Tie ir: progresa jēdziens, kalkulējošais prāts, kulta krīze.

Grāmata “Quo vadis, Rietumu pasaule? Bernharda Veltes pārsteidzošā analīze” ir tapusi kā piecu gadu studiju rezultāts. Teksts ir mazliet saīsināts un pārstrādāts doktora darbs, kurš saucās “Laikmetu maiņa un atklāsmē. Modernitāte kā teoloģiska problēma Bernharda Veltes domā”. Aizstāvēju to Laterāna Pontifikālajā universitātē Romā 2008. gadā. Tajā pašā gadā arī tika publicēta grāmatas oriģinālā versija itāļu valodā. Priesteris Mihails Volohovs to ļoti precīzi pārtulkoja, bet aizņemtības dēļ man vairāk nekā desmit gadus nebija iespēju tekstu pār-

skatīt un rediģēt. Tikai Covid-19 pandēmijas laikā es sapratu: tagad vai nekad! Un ķēros pie darba. Nācās ieguldīt diezgan daudz laika un pūļu, lai latviskais teksts iegūtu formu, kas mani apmierinātu. Līdz ar to šis teksts jau ir mazliet pārstrādāts un precizēts, salīdzinot ar itāļu versiju. Kad grāmatas teksts bija gatavs, sekoja nākamie posmi. Uzrunāju profesoru Raivi Bičevski, lūdzot viņu izskatīt tekstu zinātniskā redaktora statusā. Paldies profesoram par dažiem ļoti trāpīgiem precizējumiem terminoloģijā. Esmu ļoti pateicīgs apgādam “Zinātne” tā valdes

priekšsēdētājas Ingridas Segliņas personā par pretimnākšanu un veiksmīgo sadarbību šīs grāmatas izdošanas procesā. Gribu teikt ļoti atzinīgus vārdus par literārās redaktores Ināras Stašulānes ieguldījumu. Redzēju izcilu kompetences, profesionalitātes un atbildības paraugu! Paldies arī Intai Sarkanei, vāka dizaina noformētājai, un maketētājam Oskaram Stalidzānam.

Paldies maniem kolēģiem Latvijas Zinātņu akadēmijā. Paldies par atsaucību profesorei Maijai Kūlei, kura man jau pirms kādiem padsmīt gadiem bija apsolījusi uzrakstīt priekšvārdu šai grāmatai, un viņa savu vārdu ir, protams, turējusi un veikusi pamatīgu mana darba analīzi, turklāt to novietojot plašākā Eiropas domas un Latvijas kontekstā. Paldies profesoram Ivaram Kalviņam par ievadvārdiem, kuros viņš ļoti koncentrēti un sintētiski izceļ grāmatā apskatītās galvenās problēmas un domu pavedienus, kas ir šķētināti darbā.

Paldies visiem, kas nekavējoties atsaucās uzrakstīt atsaukumi par grāmatā izlasīto — profesoram Ojāram Spārītim, režisoram Alvim Hermanim, Eiropas Savienības Tiesas tiesnesei profesorei Inetai Ziemelei un manai nu jau bijušajai priekšniecei Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļā akadēmiķei Raitai Karnītei.

Tagad vēlos paskaidrot grāmatas nosaukumu. Velku tajā paralēles ar poļu rakstnieka Henrika Senkeviča (*Henryk Adam Aleksander Pius Sienkiewicz*, 1846–1916) 1896. gadā publicēto romānu “*Quo vadis, Domine?*” (“Kurp dodies, Kungs?”). Par šo darbu viņš 1905. gadā saņēma Nobela prēmiju literatūrā. Senkevičs vienā no savas grāmatas epizodēm apraksta to, kā apustulis Pēteris, baidīdamies no imperatora Nērona uzsāktajām vajāšanām, bēg prom no Romas un ceļā satiek savu Skolotāju, kurš dodas pretējā virzienā, uz Romu. Pēteris viņam jautā: “*Quo vadis, Domine?*” Jēzus viņam atbild: “Es dodos uz Romu, lai mani vēlreiz piesit krustā”. Tātad Jēzus vēstījumu var iz-

teikt šādi: “Tu tā vietā, lai dotu liecību par manu augšāmcelšanos, bēdz no Romas. Šai situācijā man nekas cits neatliek kā vēlreiz iet kā Cilvēka Dēlam uz Romu un tikt vēlreiz krustā sistam”. Pēteris tas izraisa iekšēju pārmaiņu un viņš atgriežas Romā, lai turpinātu savu misiju un pēc tam ietu bojā mocekļa nāvē.

Vai Rietumu pasaule tagad, līdzīgi apustulim Pēterim Senkeviča romānā, nepiedzīvo šo kārdinājumu aizbēgt no savas misijas, kas tai ir paredzēta Dieva plānā? Tāpēc arī vēlos uzdot šo jautājumu grāmatas virsrakstā: kurp dodies, Rietumu pasaule?

Tagad par grāmatas saturu. Savus pētījumus Romā iesāku ar licenciāta darbu, kurā pievērsos tēmai “Kur Dievs slēpjas šodien?” Pētot šo jautājumu, atklājās arī cita interesanta problemātika, ko vācu filozofs un teologs Bernhards Velte (*Bernhard Welte*, 1906–1983) ir nosaucis par laikmetu maiņu. Tai arī pievērsos savā doktora darbā. Redzēdams, ka apkārtējā pasaulē notiek ļoti straujas pārmaiņas, vēlējos saprast notiekošo un to, uz kuriem mēs virzāmies. Bernharda Veltes darbos mani ļoti piesaistīja viņa mūsdienīgums, atvērtība realitātei, gatavība mācīties no ikviena mūsdienu domātāja, integrējot viņu idejas savā domas sintēzē. Viņa audzēknis un pēctecis Freiburgas Universitātes kristīgās filozofijas katedrā Klauss Hemmerle (*Klaus Hemmerle*, 1929–1994) rakstīja: “Katru reizi, kad es kopā ar Velti mēģināju kaut ko apskatīt vai izprast kādu fenomenu, atklāju, ka bija nepieciešams atstāt tradicionālo [uztveres] veidu, lai to [pēc tam] ieviestu jaunā veidā. Domāt ar B. Velti nozīmēja fundamentāli domāt kaut ko kā pirmajā reizē...”¹ Arī es Veltes darbos atklāju domas svaigumu, jaunu skatu, spēju atteikties no vecām domu shēmām un stereotipiem.

Lai arī Velte piekrit Heideģera (*Martin Heidegger*, 1889–1976) tēzei par esamības aizmiršanu Rietumu domāšanā un aizstāv viņu pret apsūdzībām nihilismā, tomēr

vienlaikus apgāž viņa tēzi par to, ka tad, ja skaidri tiek atzīta Dieva esamība, vairs nevar nodarboties ar filozofiju. Heidegera pamatklūda, uz kuru pamatoti norādīja viņa kolēģe Edīte Šteina (*Edith Stein*, 1891–1942), pastāv galīgo pamatu meklēšanā cilvēkā, un līdz ar to Dieva jautājuma izstumšana no filozofijas². Tas arī izskaidro, kāpēc viņš visas savas dzīves laikā nespēja īstenot sevis iecerēto filozofijas pamatproblēmu risinājumu.

Velte, pētot reliģijas problemātiku mūsdienu kontekstā, vienlaikus ir izcēlis gaismā vairākus modernitātes laiku raksturojošus jēdzienus un fenomenus un ar tiem saistītās problēmas. To analīzei esmu pievērsies savā pētījumā. Minēšu tikai trīs no tiem.

Pirmais ir progresa jēdziens. Tas nav viennozīmīgs. Ar to parasti tiek saprasta tehniskā un ekonomiskā attīstība. Bet šāds progresa skaidrojums ir pārāk ierobežots un vienkāršots: patiesībā saistība starp humānismu un attīstību nav tik viennozīmīga. Tieši cilvēces attīstītākie prāti ir asākie kritiķi tēzei, saskaņā ar kuru vienīgi ekonomiskā un tehniskā attīstība varētu nodrošināt laimi³. Līdz ar to mums būtu jāpārskata progresa jēdziens.

Interesanti, ka tā sauktās pirmstehnoloģiju kultūras raksturo augsts cilvēciskās integritātes līmenis: visas cilvēka dzīves jomas tur ir attīstītas un iesaistītas saprātīgā veselumā. Vispirms tas ir redzams attiecībās starp cilvēku un Visuma lietu un radību kompleksu, kā arī lielajā familiaritātē, ko šīs civilizācijas veido ar dabu un tās spēkiem⁴. Cita pirmstehnoloģisko sabiedrību integritātes dimensija ir sociālā joma, kas ietver attiecību starp cilvēku kopumu — starp bērniem, pieaugušajiem un vecākā gadagājuma ļaudīm⁵.

Otra modernitāti raksturojošā īpašība ir tā sauktais kalkulējošais prāts. Modernā laikmeta pirmsākumos pēc ilga sagatavošanās perioda ir sācies process, kura rezultātā civilizācija savus vitālos spēkus būtībā ir koncentrējusi tikai uz vienu prāta dimensiju⁶. Cilvēks ir atklājies kā kalkulējošs un

plānojošs prāts, kas priekšroku dod vienīgi tam, kas ir taustāms un pieejams, cenšoties izveidot pasauli, pār kuru varētu pilnībā valdīt. Šādā veidā tiek izcelts tikai viens cilvēka spēju un enerģiju segments. Līdz ar to atlikusi daļa no dzīves veseluma ar visām tās bagātībām ir tikusi apspiesta un ignorēta⁷.

Šis kalkulējošā un plānojošā prāta neierobežotās valdīšanas sekas ir cilvēka arvien pieaugoša dezintegrācija. Cilvēka un dabas attiecības pēdējos gadu simtos raksturo nepavaldīts utilitārisms, kas noved jau līdz — zinātnieki brīdina — neatgriezeniskai dabas izpostīšanai. No vienas puses, modernā cilvēka dzīve ir pārpildīta ar mākslīgo, no otras — daba ir kļuvusi tik sveša cilvēkam, ka tas vairs nezina, ko lai ar to iesāk. Sociālajā jomā seksualitāte ir kļuvusi par centru, ap kuru rotē “mediji” un to izmanto savās interesēs. Turklāt sociālajām attiecībām paredzētajā laikā, kuru varētu iedalīt — laiks darbam un brīvais laiks, tieši brīvais laiks bieži vien tiek izmantots darba spēju atjaunošanai vai arī tiek uztverts kā tukša telpa, ko organizē un aizpilda mūsdienu patēriņa industrija⁸. Interesanti, ka jau pirms Otrā pasaules kara Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*, 1856–1939), ieviešot jēdzienu “civilizācijas apmulsums”, ir atklājis “svarīgu aspektu cilvēka nespējai iekļauties mūsdienu civilizācijā”⁹. Tas norāda, ka mūsu priekšā ir izaicinājums: kā atjaunot cilvēka integratīvo potenciālu mūsdienu sabiedrībā? Kā visas cilvēka dzīves jomas atkal salikt kopā, lai mūsu sabiedrība nav kā milzis uz māla kājām?

Trešais mūsdienu fenomens ir kulta krīze. Lai izskaidrotu šo fenomenu, tiek ieviests “integritātes potenciāla” jēdziens, ar ko apzīmē spēju attīstīt visas cilvēka eksistences jomas un vienlaikus — integrēt visu šo daudzveidību vienotā veselumā¹⁰. Rodas iespaids, ka kults ir cēlies tieši no šīs spējas integrēt: kultūrās ar labi attīstītu integritātes potenciālu cilvēks skaidri apzinās noslēpuma klātesamību. Komunikācija ar noslēpumu

norit, pateicoties cilvēka spējai radīt simbolus: tēlus, vārdus, kustības, pat dejas utt. Kults jeb noslēpuma kopīga svinēšana rituāla formā kļūst iespējama, pateicoties tieši simbolam, kurš darbojas kā starpnieks starp imanento un transcendentu. Simbolus — noteiktus vārdus, žestus un formas — cilvēks uztver kā zīmes, caur kurām noslēpums kļūst klātesošs. Šādi veidojas vārdu un tēlu pasaule, noteikta struktūra, pateicoties kurai ir iespējams izteikt un svinēt kaut ko, kas nav izsakāms. Spēja radīt, uztvert un radoši veidot simbolu balstās vajadzībā pēc pilnīgas integritātes. Līdz ar kalkulēšanas un plānošanas pieaugumu pēdējo gadsimtu laikā kulta nozīme un spēja svinēt, t. i., godināt pārdabisko, kas izpaužas caur simboliem, to radišanu un izmantošanu, ir ievērojami samazinājusies. Kad pieaug nespēja uz noslēpuma, Dieva pieredzi, arī kults kļūst nevajadzīgs un zaudē savu vērtību¹¹.

Dievs kā tāds jeb dievišķā sfēra ir pārāka par ikvienu tēlu; bet caur savu atklāsmi vai epifāniju tā sevi manifestē un pozitīvi atveras cilvēcisķajai pieredzei. Kļūstot par tēlu, Viņš kļūst par mūsu Dievu. Tomēr ir jāapzinās, ka vienmēr pastāv atšķirība starp simbolu un to noslēpumu, ko simbols pārstāv, un tas paver ceļu uz dievišķo tēlu jeb figūru dažādību, ko arī var novērot ļoti daudzveidīgajā pasaules reliģiju un to iekšienē atrodamo dažādo strāvājumu un konfesiju kaleidoskopā. Bet ir svarīgi, lai cilvēks apzinātos, ka starp noslēpumu un simboliem, kas pārstāv šo noslēpumu, pastāv milzīga kvalitatīva atšķirība, es pat gribētu teikt — bezdibenis. Bīstamība pastāv tanī apstākļi, ka tur, kur Dievs atklājas cilvēkam simbolos, cilvēks, no savas puses, var reducēt līdz minimumam atšķirību starp noslēpumu un simboliskajās figūrās esošo. Šādā veidā uzsvars tiek pārvietots no Dieva uz viņa figūrām, kuras cilvēks spēj aptvert. Ja vairs netiek ievērota atšķirība starp simbolisko tēlu un pašu noslēpumu un šī figūra var tikt apjēgta un aprakstīta, ir viegli nonākt līdz šīs pasaules realitātes pielūgšanai jeb

elkdievībai. Šajā procesā, kad tiek zaudēta atšķirība starp noslēpumu un tā figūru, cilvēks pieķeras šiem simboliem, tos absolutizējot, un pielāgo savu Dievu paša iztēles mēram. No tā izriet nemitīga vajadzība, pat stabilas reliģijas iekšienē, šķīstīt dievišķās figūras, apzinoties, ka dievišķā realitāte kā tāda ir ārpus jebkāda vārda un simbola, kas ir tikai vāja tās atblāzma¹². Vienlaikus ir svarīgi, lai dievišķās realitātes izpausmes tiktu noformulētas mūsdienu cilvēkam saprotamā valodā un viegli uztveramos tēlos. Atbildot uz šo izaicinājumu, reizē ir jāņem vērā, ka ir Tradīcija (ar lielo sākumburtu) un tradīcija (ar mazo sākumburtu)¹³. Tradīcija (ar mazo sākumburtu) ir tie cilvēciskie noslēpuma izteikšanas veidi, kas mainās gadsimtu gaitā. Tradīcija (ar lielo sākumburtu), savukārt, ir dievišķās atklāsmes kodols jeb pamatsaturs, ko izmainot, mēs vājinām vai pat beigās pazaudējam saikni ar pašu noslēpumu, un tad reliģija zaudē savu neatkārtojamo, cilvēka eksistenci integrējošo raksturu, kļūstot tikai par vienu no ideoloģijām¹⁴.

Saistībā ar kulta krīzi ir jāveltī daži paskaidrojumi par reliģijas un zinātnes attiecībām. Galvenajiem mūsdienu zinātnes filozofijas projektiem ir kopējs izejas punkts: tā ir zinātniski, racionāli un kritiski uztverama realitāte. Līdz ar to konsekventi tiek izslēgts viss, kas ir ārpus šīs racionāli un zinātniski uztveramās realitātes¹⁵.

Tomēr tā noteikti nav sagādīšanās, ka mūsdienu pasaulē, kurā arvien vairāk iztrūkst reliģiskās pieredzes, šīs pieredzes vietā parādās problēmas, par kurām signalizēja Freids un kas skar eksistences jēgu tās veselumā, un kas tomēr šķietami neatrod jebkādu atbildi. Tai pašai modernajai zinātnes teorijai ir izdevies parādīt, ka, pat ja zinātne un visas tās racionālās metodes sevi funkcionē labi un efektīvi, tomēr tām nav viennozīmīga fundamenta, pamata, ko, savukārt, būtu iespējams racionāli izskaidrot. Karls Popers (*Sir Karl Raimund Popper*, 1902–1994), ļoti pazīstamais domātājs,

kurš nebija reliģiozs cilvēks, ir uzsvēris, ka zinātne ir “konstrukcija uz pilastriem, kas no augšas krīt purvā, tomēr nenonākot līdz dabiskam “jau dotam” pamatam”¹⁶. Bez tam Poppers ir parādījis, ka kritiskais racionālisms — racionālo procesu teorija — ir balstīts lēmumā, kas sevi ir iracionāls, un šajā sakarā ir runājis par zināmu iracionālisma prioritāti¹⁷. Šādi Poppers ir atklājis kaut ko, kas jau pirms vairāk nekā 300 gadiem ir ticis Blēza Paskāla (*Blaise Pascal*, 1623–1662) formulēts. Lai arī šis franču domātājs bija izcils zinātnieks, kurš atklāja dažus izšķirošus mūsdienu zinātnes pamatprincipus un arī to iespējamo tehnisko pielietojumu, viņš tomēr vienlaikus redzēja, ka ne vien visas zinātnes *per se* ir atvērtas aizvien jaunām iespējām, bet arī ka tajās nav definitīva pamata. Viņš atklāja pretrunu starp zinātņu pretenziju un faktu, ka mēs meklējam, apzināti vai vēl biežāk neapzināti, ne vien definitīvo jēgu, bet arī definitīvu un stabilu pamatu. Šī Paskāla frāze raksturo arī moderno situāciju — “degam vēlmē atrast stabilu pamatu un definitīvu un ilgstošu fundamentu, lai uz tā uzceltu torni, kas paceltos līdz bezgalīgajam. Bet viss mūsu pamats sabrūk un zeme atveras līdz pat bezdibēnim.”¹⁸

Tātad izcili zinātnieki, tai skaitā neticīgie un agnostiķi, runā par to, ka zinātnei pašai par sevi nav definitīva pamata. Mēs esam par zinātni, tā ir ļoti daudz devusi, tā ir atbalstāma un veicināma, bet tomēr tai ir savas robežas, jo tā nespēj atbildēt uz cilvēka dzīvei vitāli svarīgajiem jēgas jautājumiem. Ar tiem nodarbojas reliģija un sniedz uz tiem harmoniskas un pamatotas atbildes. Ja cilvēks nesaņem atbildes uz šiem jautājumiem, tad viņa dzīve kļūst tukša, tai nav pamata, viņš zaudē savu iekšējo integritāti. Te gribu piebilst, ka, lai arī pēdējos gadsimtos reliģijas un zinātnes attiecībās ir bijis daudz sarežģījumu, arī tagad zinātnieki ir nopietnā dialogā ar ticību. Pontifikālajā Zinātņu akadēmijā, kura ir dibināta 1603. gadā, sarēķināju, ka šobrīd ir 24 Nobela prēmijas

laureāti¹⁹. Ja rodas šķietama pretruna starp reliģiju un zinātni, tad ir jāskatās, kura puse ir kļūdījusies. Vai nu zinātnieks ir pārkāpis savas kompetences robežas un ir iekāpis ne savā lauciņā, vai arī reliģijas pārstāvis ir kļūdaini interpretējis dievišķās atklāsmes saturu. Jo gan radītajai pasaulei, gan dievišķajai atklāsmei ir tas pats Autors un viņš nevar būt pretrunā pats ar sevi.

Runājot par kompetences robežu pārkāpšanu no zinātnes puses, Velte uzskata, ka “Habermāsam ir izdevies parādīt, ka tehnika un zinātne, lai gan nepieciešami nav ideoloģija, tomēr spēj viegli tādas būt un mūsu laikmetā tik tiešām ir kļuvušas par ideoloģiju”²⁰. To ideoloģiskais raksturs pastāv atziņā, ka viss var tikt racionāli vadīts un noteikts. Pārtopot par vēlmi pakļaut visu esošo, tehnikas un zinātnes pilnīgas kompetences ideja kļūst par spēku, kas valda pasauli. Šajā sakarā Velte raksta: “Šādā veidā, lai arī ne jau no zinātnes un tehnikas būtības vai racionāli mērķorientētu atlieksmju piemēriem, bet gan no to publikā pielietojuma veida, ir izcēlušies pilnīgas un absolūtas kompetences šķietamība (*der Schein*). Sliecas pat teikt: Dievam līdzīgas visvarenības šķietamība”²¹.

Horsts Ēberhards Rihters (*Horst-Eberhard Richter*, 1923–2011), no psihoanalīzes viedokļa analizējot šo šķietamību un ticību cilvēka visvarenībai, atklāj uz šīs šķietamības pamata kādu kompleksu, ko viņš dēvē par Dieva kompleksu (*Gotteskomplex*), un cenšas aprakstīt tā vēsturisko attīstību²². Šāda kompleksa sekas ir pārliecība, ka neeksistē un nevar eksistēt nekas cits ārpus tā, kas jau sākotnēji var tikt regulēts un sasniegts ar zinātnes, tehnikas un prāta palīdzību. Šī pārliecība nav nekas cits, kā vienkaitīga šķietamība, kas soli pa solim aizsedz visus pārējos pieredzes apvārsņus un pārņem varu pār visu sabiedrību.

No šejienes izriet briesmas, ka šādā pasaulē tiek sajaukts instrumentāls lietojums ar jēgpilnu lietojumu un viss, kas ir tehniski

paveicams, šķiet jēgpilns tikai tādēļ, ka ir paveicams. Protams, nav runa nedz par instrumentāla prāta, nedz racionāli augsti attīstītu instrumentu noliegšanu. Ir runa par nepieciešamību izkļēdēt šķietamību, ka prāts, būdams instrumentāls, būtu pietiekams cilvēciskajai eksistencei visā tās pilnībā.

Noslēgumā gribu paskaidrot grāmatas vāka noformējumu. Man ļoti patik renesanses laika glezniecība. Tāpēc izvēlējos Matiasa Grīnevalda (*Matthias Grünewald*, ap 1470–1528) Īzenheimas altāra fragmentu. Oriģināls atrodas “*Unterlinden*” muzejā Kolmārā Francijā. Īzenheimas altāris ir gleznots laikā no 1512. līdz 1515. gadam, tas ir atverams un sastāv no daudzām, mākslas vēsturniekiem ļoti pazīstāmām gleznām. “Svētā Antonija kārdināšana”, kuras fragmentu jūs redzat uz grāmatas vāka, velk paralēles ar Rietumu pasaules tagadējo situāciju. Ēģiptes tuksneša tēvs svētais Antonijs piedzīvoja šausmīgus kārdinājumus,

daudzu dēmonu uzbrukumus, bet izgāja no tiem kā uzvarētājs, kļūstot par izcilu svēto, kura piemērs ir iedvesmojis tūkstošiem sekotāju. Viņš bija kā gaismas stars saviem laikabiedriem, rādot tiem ceļu un dodot garīgu stiprinājumu. Attēla kreisajā apakšējā stūrī redzam vātim pārklātu nabagu, kurš meklē palīdzību. Svētais Antonijs, uzvarējis kārdinājumus, viņu izdziedināja. Arī Rietumu pasaule šodien iet cauri nopietnu pārbaudījumu laikam, to plosa dažādu ideoloģiju dēmoni. Pāvests Francisks ir vairākkārt uzsvēris, ka tas, kas visvairāk šobrīd apdraud Eiropu, — tā ir ideoloģiskā kolonizācija. Tomēr šai gleznā ir ietverta arī cerības vēsts Rietumu pasaulei. Tā satur pamudinājumu cīnīties ar viltus ideoloģiju dēmoniem un pavēsta, ka ir iespējams tos uzvarēt, vienlaikus nesot dziedināšanu savainotajam un apjukušajam palīdzību meklējošajam cilvēkam — gan eiropietim, gan arī citu tautu un civilizāciju pārstāvjiem.

Avoti un piezīmes

- ¹ Hemmerle K. Eine Phänomenologie des Glaubens. In: *Auf den göttlichen Gott zudenken*. Ausgewählte Schriften, Bd. I. Feiter R. (Hrsg.). Freiburg i. Br.: Herder, 1996, S. 470.
- ² Edīte Šteina šo problemātiku analizē savā darbā: Stein E. Martin Heideggers Existentialphilosophie. In: Stein E. *Edith Steins Werke*. Bd. VI. Gelber L., Leuven R. (Hrsg.). Louvain: Nauwelaerts E.; Freiburg i. Br.: Herder, 1962, S. 69–135.
- ³ Vispirms Velte piemin Heidegeru, kurš savā darbā “Tehnikas jautājums” (“*Die Frage nach der Technik*”, 1953) un krājumā “Metafizikas pārvarēšana” (“*Überwindung der Metaphysik*”, iesākts 1951) runā par briesmām, kas nāk no tā sauktā progresā. Pēc tam Velte atsaucas uz Markūzi (*Herbert Marcuse*, 1898–1979), kurš ļoti kritiski analizē “attīstīto industriālo sabiedrību” (“*advanced industrial society*”). Racionalitāte tās augstākajā attīstības posmā kļūst iracionāla un nehumāna, reducējot cilvēkus līdz vienai dimensijai, depersonalizējot un lietiskojot tos, pakļaujot administratīvajai sfērai. Tieši tehniski ekonomiskās civilizācijas attīstība ir šo nehumāno tendenču iemesls. Fakts, ka patēriņa produktiem ir patīkama forma, nemaina šo tendenču nehumāno raksturu. Tieši tur, kur civilizācija ir vairāk attīstīta, tā ir mazāk humāna. Velte atsaucas arī uz Horkheimeru (*Max Horkheimer*, 1895–1973) un viņa grāmatu “Par instrumentālā prāta kritiku” (“*Zur Kritik der instrumentellen Vernunft*”, 1947, 1967), kurā runā par ideju un valodas deģenerāciju mūsdienu sabiedrībā, jo tās ir tikušas reducētas līdz vienam no ražošanas sistēmas instrumentiem. Vārda nozīme zaudē savu centrālo lomu. Pirmajā vietā tiek novietota vārda funkcija vai arī rezultāts, kādu var gūt, pateicoties šai funkcijai. Velte atklāj, ka līdzīgi viedokļi parādās arī empīrisko zinātņu laukā (sal.: Welte B. *Zeit und Geheimnis*.

- Philosophische Abhandlungen zur Sache Gottes in der Zeit der Welt.* Freiburg i. Br.: Herder, 1975, S. 66–67).
- 4 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1975, S. 69–70, 94–96. Īpašā veidā Velte šeit atsauca uz Marselu Griolu (*Marcel Griaule*, 1898–1956), kurš ir aprakstījis dogonu cilti Āfrikā (sk.: Griaule M. *Dieu d'eau: Entretiens avec Ogotemmêli*. Paris: Fayard, 1966²).
  - 5 Pusaudži iniciācijas ceremonijas laikā tiek iepazīstināti ar nobriedušas dzīves noslēpumiem un šādā veidā iekļaujas pieaugušo kategorijā. Vecajie tiek apveltīti ar lielu cieņu un viņiem ir noteicoša loma kopienā.
  - 6 Veltes skatījumā šī procesa saknes ir meklējamas faktā, ka cilvēks ir sācis arvien vairāk valdīt pār dabu un citām radībām. Šādā situācijā visam, kas nav pakļaujams, kā tas ir ar noslēpumu, jātiek arvien vairāk atbildītam malā.
  - 7 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1975, S. 70–71, 98. Ne velti Velte arī citā savā darbā raksta: “Svarīgākais un privileģētākais instruments šīs globālās sabiedrības rokās ir modernā zinātne un ar to saistītā tehnoloģija” (Welte B. *Dialektik der Liebe. Gedanken zur Phänomenologie der Liebe und zur christliche Nächstenliebe im technologischen Zeitalter*. In: Welte B. *Gesammelte Schriften*. Bd. V/1: Geistliche Schriften. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2011, S. 112).
  - 8 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1975, S. 73–74.
  - 9 Welte, *op. cit.*, 2011, S. 114.
  - 10 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1975, S. 93–94. Savas hipotēzes apstiprinājumu Velte saskata mītā par aizvēsturisko jeb paradīzes cilvēku, kurš ir viengabalains, šai ziņā tas var mums kalpot kā arhetips visos laikos.
  - 11 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1975, S. 94–99, 101–102.
  - 12 Sal.: Welte B. *Religionsphilosophie*. Frankfurt a. M.: Knecht, 1997⁵, S. 195, 198–204.
  - 13 Šos jautājumus pamatīgi analizē Īvs Kongārs (*Yves Congar*, 1904–1995) savā darbā: Congar Y. *La Tradition et les traditions*. Collection Bibliothèque du Cerf. Paris: Éditions du Cerf, 2010.
  - 14 Tāpēc ir stingri jānodala reliģiju pētošās zinātnes no teoloģijas. Atšķirība ir tā, ka reliģijzinātne pēta reliģiju no ārienes, izmantojot zinātniskās metodes, bet teoloģija iedziļinās reliģijas pamatā atrodošās atklāsmes saturā un to interpretē ticības gaismā atbilstoši katra konkrētā laikmeta izteiksmes iespējām. Tieši Tradīcija ir tā, kas pasargā teoloģiju no saiknes zaudēšanas ar noslēpumu, kurš sevi ir manifestējis caur atklāsmi. Tāpēc t. s. ārpuskonfesionālā teoloģija, nebūdamā iesakņota konkrētā ticīgo kopienā, kura glabā Tradīciju un atsijā savu laiku nokalpojušās tradīcijas, nevar pretendēt uz īstas teoloģijas statusu.
  - 15 Sal.: Welte, *op. cit.*, 1997, S. 77.
  - 16 Popper K. *Logik der Forschung*. Tübingen: Mohr (Siebeck), 1966², S. 76.
  - 17 Sal.: Popper K. *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde*. Bd. 2. München, Bern: Hueber, 1977³, S. 258.
  - 18 Pascal B. *Pensées*. Paris: Société française d'imprimerie et de librairie, 1907, p. 72. Citētais fragments franču valodā: “*Nous brûlons de désir de trouver une assiette ferme et une dernière base constante pour y édifier une tour qui s'élève à l'infini; mais tout notre fondement craque, et la terre s'ouvre jusqu'aux abîmes.*”
  - 19 Sk.: The Pontifical Academy of Sciences. Nobel Laureates. <https://www.pas.va/en/academicians/nobel.html> Sk. 2022. g. 27. maijs.
  - 20 Welte B. *Das Licht des Nichts. Von der Möglichkeit neuer religiöser Erfahrung*. Düsseldorf: Patmos, 1980, S. 26.

²¹ *Ibid.*, S. 28.

²² Sk.: Richter H. E. *Der Gotteskomplex. Die Geburt und die Krise des Glaubens an die Allmacht des Menschen*. Reinbek b. H.: Rowohlt, 1979.

Par autoru

Zbignevs Stankevičs ir pašreizējais Romas katoļu baznīcas Rīgas arhibīskaps metropolīts (ordinēts priesterā kārtā 1996. gada 16. jūnijā, konsekrets bīskapa kārtā 2010. gada 8. augustā un ievests amatā (*ingress*) 2010. gada 21. augustā). Ir Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis. Arhibīskaps ir publicējis vairākus zinātniskos darbus, uzstājies zinātniskajās konferencēs. Labprāt iedziļinās sabiedrības attīstības jautājumos un atklāti, bez kompromisiem pauž savu viedokli par to. Viņa interešu lokā savulaik bija arī Austrumu kultūra — hinduisms, budisms. Pārzina piecas valodas — latviešu, poļu, krievu, angļu un itāļu, izmanto literatūru un saprotas arī franču un vācu valodā.

About the Author

Zbignevs Stankevičs is the present Roman Catholic metropolitan archbishop of Riga (ordained as priest on 16 June 1996, consecrated as bishop on 8 August 2010, installed as metropolitan archbishop on 21 August 2010). Honorary member of the Latvian Academy of Sciences. Z. Stankevičs has published several scientific works, reported at scientific conferences. He willingly focuses on issues of society development and openly, uncompromisingly declares his opinion on these issues. The range of his interests once included also Eastern culture — Hinduism, Buddhism. Z. Stankevičs masters five languages — Latvian, Polish, Russian, English, and Italian, and can read and communicate also in French and German.

THE BOOK *QUO VADIS, WESTERN WORLD?*

ADDRESS BY THE AUTHOR ZBIGŅEVS STANKEVIČS AT THE NATIONAL LIBRARY OF LATVIA, 19 APRIL 2022

Zbignevs Stankevičs

zbig1502@gmail.com

Summary

Keywords: *Bernhardt Welte, change of epochs, time of modernity, concept of progress, calculating mind, cult crisis*

The article is an updated and supplemented address by Zbignevs Stankevičs, author of the book *Quo vadis, Western World? Surprising Analysis by Bernhardt Welte*, at the opening ceremony of the book, which took place at the National Library of Latvia on 19 April 2022. The author of the article reveals the idea and origin of the book, emphasises the phenomenon of changing epochs, and analyses in greater detail the three concepts characterising the time of modernity, as well as their influence, which have been highlighted by the German philosopher and theologian Bernhardt Welte in his study of the problems of religion in the modern context. These are the following: the concept of progress, the calculating mind, the cult crisis.